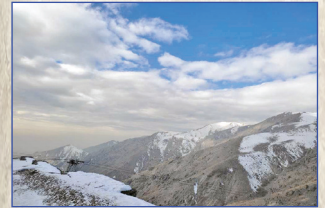

داستان علف بره و قارچ‌ها

نام: کماچال
موقعیت: ولنجک

استفاده از نام گیاهان و محصولات کشاورزی یکی از شیوه‌های رایج برای نامگذاری آبادی‌ها، ارتفاعات و دشت‌های شمیران بوده و انتخاب نام «کماچال» برای یکی از ارتفاعات این منطقه ریشه در چنین سنتی دارد. چند دهه قبل، آبادی زعفرانیه به دلیل کشت زعفران به این نام معروف شد یا منطقه باقالازار به دلیل کاشت و برداشت این محصول به باقالازار شهرت پیدا کرد. بنا به یک روایت، اراضی ونک هم به دلیل وجود درختان ون یا همان زبان گنجشک به ونک معروف شد یا مسیر کوهستانی یونجه‌زاری در فرحزاد به دلیل کاشت یونجه توسط اهالی آبادی کهن فرحزاد به این نام شهرت پیدا کرد.

به دلیل ویژگی‌های طبیعی و سبک زندگی اهالی شمیران، گیاهان و محصولات کشاورزی هم یکی دیگر از مهم‌ترین مولفه‌هایی بود که در نامگذاری آبادی‌ها، مسیرهای کوهستانی، کوه‌ها و ارتفاعات نقش داشته و «کماچال» در ارتفاعات اطراف ولنجک یکی از این موارد است. داریوش شهبازی درباره ماجرای نامگذاری این قله می‌گوید: «کما» که به آن علف بره هم می‌گویند و گیاه قارچ از چوب پوسیده آن تغذیه می‌کند، بسیار باب طبع گوسفندان است و کشاورزان معتقدند این گیاه باعث افزایش شیردهی گوسفندان می‌شود. در ارتفاعات شمیران هر جایی که گیاه «کما» پیدا شود، ردپای قارچ هم دیده می‌شود. گیاه «کما» در پاییز خشک می‌شود و پس از آنکه برف زمستان روی آن می‌نشیند، می‌پوسد. با فرارسیدن بهار، درست در همان نقطه رویش کما قارچ رشد می‌کند. این گیاه هم‌اکنون در کوه‌ها و ارتفاعات آن سوی توچال که محل گذر انسان‌ها نیست یافت می‌شود، اما در گذشته کوه کما در محدوده ارتفاعات ولنجک، محل رویش این گیاه بود و همین ماجرا زمینه‌ساز نامگذاری این قله در شمال ولنجک شد.»

قله کماچال در مسیر ایستگاه پنجم تله کابین توچال واقع شده و در ارتفاع ۳۰۵۰ متری یکی از قله‌های پرطرفدار برای صعود یک‌روزه است. برای صعود به این قله ۳ مسیر با جاذبه‌های طبیعی دلپذیر پیش روی شما قرار دارد. مسیر نخست که طولانی‌تر به نظر می‌رسد از مسیر در که و ایستگاه ۵ تله کابین توچال و با عبور از پناهگاه پلنگ چال در دسترس است. مسیر یال قله هم از ولنجک و جاده سلامتی مجموعه توچال شروع می‌شود و برای کوهنوردانی که قصد دارند با شیب نسبتاً ملایم به قله صعود کنند گزینه مناسبی است.

راز نامگذاری قله‌های پایتخت

نخستین ساکنان شهرها و روستاها در روند حفظ ارتباط اجتماعی خود با دیگر آبادی‌ها و سکونتگاه‌ها، برای عوارض طبیعی محل سکونت خود نام انتخاب می‌کردند. در نامگذاری کوه‌ها، دره‌ها، دشت‌ها و رودخانه‌ها مولفه‌های متعددی نقش داشتند. این نکته در نام‌هایی که ریشه در فرهنگ، آداب و رسوم و زبان محلی دارند تا نام‌هایی که از شکل ظاهری کوه‌ها و قله‌ها حکایت می‌کنند، هویداست. ساکنان نخست تهران نیز برای نامگذاری کوه‌ها و ارتفاعات این پهنه مولفه‌های بسیاری داشتند؛ نام‌هایی که بررسی ریشه‌های آنها در حکم سفر به قلب تاریخ و هویت پایتخت است. در این شماره از همشهری محله ریشه و علت نامگذاری کوه‌ها و قله‌هایی چون چین کلاغ، تنگل خانه، فیل زمین، بند عیش، شیر پلا، چشمه شاهی و... را بررسی و مسیرهای صعود و دسترس به این ارتفاعات را معرفی کرده‌ایم. مطالب این پرونده حاصل نشست «شهر قله‌های ۴ هزار متری» مرکز تهران پژوهی مؤسسه همشهری و گفت‌وگو با داریوش شهبازی و محمود منبئی (تهران پژوه) و پیشکسوتان کوهنوردی بهمن حاج‌هاشمی، ابراهیم محمدی و علی بذرانبار است.

داریوش شهبازی

محمود منبئی

علی بذرانبار

بهمن حاج‌هاشمی

کهن‌تر از تپه‌های قیطره

نام: تنگل خانه

موقعیت: روستای برگ جهان

مازنی، گیلکی و تاتی در ریشه‌شناسی استفاده کنیم، تنگل به معنای جایی برای دیده‌بانی است. ارتفاعات تنگل خانه در غرب روستای برگ جهان و در حاشیه آن هم رودخانه برگ جهان واقع شده است. این روستای خوش آب‌وهوا به داشتن دشت‌های هویج و طبیعت بکر و چشم‌نواز شهره است و به همین خاطر همواره به عنوان یکی از گزیننده‌های اصلی کوهنوردان و طبیعت‌گردان انتخاب می‌شود. فاصله تهران تا روستای برگ جهان و ارتفاعات تنگل خانه ۴۰ کیلومتر است و برای رسیدن به این مکان ۲ مسیر متفاوت وجود دارد. مسیر اول از بزرگراه شهید بابایی شروع می‌شود و با عبور از جاده لشکرک به لواسان و روستای افچه می‌رسد که در نهایت به روستای برگ جهان منتهی می‌شود. مسیر دوم شامل حرکت از مسیر جاجرود، سد لتیان و نیکنم‌ده است که در نهایت به جاده آسفالت برگ جهان و ارتفاعات تنگل خانه خواهید رسید.

در مواقع خطر به آن پناه می‌برند. تنگل در گویش محلی به معنای کوچک و باریک به کار می‌رود و به نظر می‌رسد از آنجا که بر فراز ارتفاعات تنگل خانه، قلعه‌ای باریک و کوچک باقی مانده بوده این نام را برای آن برگزیده‌اند. شهبازی معتقد است برای پی بردن به هویت باستانی ارتفاعات تنگل خانه باید دلیل نامگذاری آن را جست‌وجو کنیم. او در این باره می‌گوید: «نام ارتفاعات روستای برگ جهان از ۲ قسمت تنگل و خانه تشکیل شده. خانه جزو پسوندی است که در ریشه‌شناسی اسامی، نام مکانی را تداعی می‌کند؛ مثل کتاخانه، رصدخانه، قهوه‌خانه و... بنابراین به نظر می‌رسد تنگل خانه هم جایی برای تنگل بوده است. معانی بسیاری برای تنگل وجود دارد اما معلوم نیست کدام از این معانی را برای نامگذاری این مکان انتخاب کرده‌اند. یکی از معانی تنگل، ستیغ کوه یا همان نوک قله است اما چنانچه از زبان‌های

یکی از بیلاقات نزدیک تهران روستای کوهستانی برگ جهان در حوالی لواسانات است که یکی از تفرجگاه‌های بهاری و تابستانی برای گردشگران و طبیعت‌گردها به شمار می‌رود. این روستا یک تپه تاریخی دارد که برخی منابع مکتوب تاریخی به لحاظ قدمت و اصالت آن را با تپه باستانی ۳ هزار و ۲۰۰ ساله قیطره مقایسه می‌کنند. تپه یا به عبارتی ارتفاعات «تنگل خانه» در دوره باستان هم پرستشگاهی برای ایرانیان بوده و روایت‌های مختلفی برای وجه تسمیه آن وجود دارد. داریوش شهبازی، تهران پژوه درباره تاریخچه ارتفاعات تنگل خانه می‌گوید: «هنوز عملیات باستان‌شناسی در ارتفاعات تنگل خانه انجام نشده اما نشانه‌های موجود در این تپه تاریخی از پرستشگاه بودن آن در دوره پیش از اسلام حکایت دارد. انطور که محلی‌ها روایت می‌کنند، ارتفاعات تنگل خانه قلعه‌ای کوچک داشته که مردم صدها سال قبل و

یادگار دوره ساسانی

یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها برای نامگذاری ارتفاعات در پایتخت، استفاده از نام‌های مذهبی و آئینی است و تأثیر این شاخص روی نامگذاری ارتفاعات و کوه‌های شمیران که پیشینه تاریخی آن به قبل از اسلام برمی‌گردد دیده می‌شود.

می‌توان به عنوان نمونه از ارتفاعات قلعه دختر که در نزدیکی روستای آهار و شکراب واقع شده نام برد. بنای قلعه دختر در دوره ساسانی بر فراز این قله ساخته شده و انطور که در منابع مکتوب تاریخی آمده در

دوران قبل از اسلام، پرستشگاه زرتشتیان بوده است. داریوش شهبازی، تهران پژوه، پیشینه تاریخی قلعه دختر را با نامگذاری آن مرتبط می‌داند و می‌گوید: «یکی از معروف‌ترین نمونه‌های استفاده از نام‌های مذهبی در دوران قبل از اسلام، ارتفاعات قلعه دختر است. ایرانیان زرتشتی قبل از ظهور اسلام در «خور آذین» یا همان قلعه مرتفعی که هنگام طلوع خورشید زودتر از قله‌های مجاور خود با نور خورشید روشن می‌شد پرستشگاه ساختند. قلعه دختر هم یکی از خور آذین‌هایی بود که پرستشگاهی بر فراز آن ساختند. واژه دختر اشاره‌ای به ناهید دارد که الهه زایش

در دین زرتشت است. بنا بر این قلعه دختر یکی از پرستشگاه‌های قبل از اسلام در شمیرانات است که برای نامگذاری آن از یک نام مذهبی زرتشتی استفاده کردند.»
انتخاب نام‌های مذهبی برای ارتفاعات شمیرانات به دوره قبل از اسلام محدود نمی‌شود و این رویه در دوره اسلامی هم ادامه داشته است. شهبازی در این باره می‌گوید: «در دوره اسلامی برخی از امامزادگان که تحت تعقیب خلفای عباسی بودند به ارتفاعات شمیران پناه آوردند و در همین آبادی‌ها سکونت پیدا کردند. به همین دلیل در آن دوره تاریخی هم نام‌های مذهبی را روی برخی ارتفاعات شمیرانات گذاشتند. به طور مثال، ارتفاعات دزج علیا یا همان دژ علیا به نام بقعه مبارک امامزاده قاسم (ع) معروف شد و هنوز هم به همین نام شناخته می‌شود.»
قلعه دختر یکی از قله‌های تاریخی البرز مرکزی است که ارتفاع آن به ۳۲۵۰ متر می‌رسد و به لحاظ قدمت و دیرینگی در مقایسه با سایر ارتفاعات این منطقه برتری محسوسی دارد. برای صعود به این قله تاریخی ۳ مسیر شرقی، غربی و شمالی وجود دارد. مسیر شرقی از روستای آهار در دسترس قرار می‌گیرد. مسیر غربی در جاده چالوس و روستای شهرستانک است و صعود از مسیر شمالی با عبور از روستای ده‌تنگه، یکی دیگر از روستاهای نزدیک به آهار، امکان‌پذیر خواهد بود.